

Eser Tanıtımı-İnceleme

Hem Kitap Hem Film: “Hakkari’de Bir Mevsim”

A Book and A Movie: “A Season in Hakkari”

Bülent Kılıç

Prof. Dr., Dokuz Eylül Üniversitesi Tıp Fakültesi, Halk Sağlığı Anabilim Dalı, İzmir, Türkiye

Öz

Ferit Edgü’nün şiirsel bir dille kaleme aldığı ve gerçek bir yaşam öyküsüne dayalı “O/Hakkari’de Bir Mevsim” romanı 1977 yılında yayınlandı. Sakıncalı bir ilkokul öğretmenin Hakkari’de bir dağ köyüne (Pirkanis-Işıklar) sürgüne gönderildiği 1970’li yılların dönemini anlatan roman, öğretmenin köyde geçirdiği bir kış mevsimine odaklanıyor. 1983 yılında filme çekilen roman, 1984 Berlin Film Festivalinde Gümüş Ayı dahil dört ödül birden aldı. 1 saat 50 dakikalık filmin senaryo yazarlığını Onat Çağlar, yönetmenliğini ise Erden Kıral yapmıştır. Film, usta oyuncu Genco Erkal’ın ve ona eşlik eden Şerif Sezer ve Rana Cabbar’ın eşsiz oyunculuğuyla bir seyir abidesine dönüşmüş durumda. Filmin müziklerini ise Timur Selçuk yapmış. Roman, Kürt dağ köylülerinin yoksulluğunu, yalnızlığını, eğitimsizliğini, kaçakçılığı, töreleri ve gelenekleri ele alıyor. Ayrıca ülkemizin yönetim sistemini, eğitim sistemini, sağlık sistemini kısacası Türkiye’nin

Abstract

Ferit Edgü’s poetic novel “He/A Season in Hakkari”, based on a true life story, was published in 1977. The novel, which tells the story of the 1970s when a primary school teacher was exiled to a mountain village (Pirkanis-Işıklar) in Hakkari, focuses on a winter season the teacher spends in the village. The novel, which was adapted into a movie in 1983 as 110 minutes, and won four awards including the Silver Bear at the 1984 Berlin International Film Festival. The film was written by Onat Çağlar and directed by Erden Kıral. The movie has become a monument to watch with the unique acting of the master actor Genco Erkal and his companions Şerif Sezer and Rana Cabbar. The film’s music was composed by Timur Selçuk. The novel deals with the poverty, loneliness, lack of education, discrimination, and traditions of the Kurdish mountain villagers. In addition, he criticizes Türkiye’s administrative system, education system, health system, in short, all administrative,

Geliş Tarihi / Received: 28.04.2025 Kabul Tarihi / Accepted: 02.05.2025 Yayın Tarihi / Published: 28.05.2025

Sorumlu Yazar / Correspondence: Bülent Kılıç, Eposta: bulentkiloc64@gmail.com

Sorumlu Editör / Handling Editor: Nuray Özgülnar

Atıf için / Suggested Citation: Kılıç, B. (2025). Hem Kitap Hem Film: “Hakkari’de Bir Mevsim”. Sosyal Bilimler ve Sağlık Bülteni (SoSa), BAHAR(14),84-91.

tüm idari, politik, ekonomik ve kültürel yanlarını yer yer kara mizahla yer yer de realistik bir şekilde eleştiriyor.

Ancak film kitabın birebir uyarlaması değil. Romanda olmayan pek çok sahne filmde varken, romandaki pek çok konu da filmde yer almıyor fakat romanın ana fikri filmde korunmuş durumda: sürgüne gönderilen sakıncalı bir öğretmen ve bir dağ köyünde Kürt köylülerin Türkiye’den kopuk yalnız ve yoksul yaşamı. Öğretmen “öteki” veya “O” konumundadır. Her ne kadar film roman kadar başarılı olmasa da ülkemizdeki yoksulluğu, feodal yaşamı ve toplumsal cinsiyeti ele alması nedeniyle izlenmesi gereken filmler listesinde yer almalıdır.

Anahtar Kelimeler: eğitim sistemi, sağlık sistemi, toplumsal cinsiyet, Kürt kültürü

political, economic, and cultural aspects of Türkiye, sometimes with black humor and sometimes realistically. However, the film is not a one-to-one adaptation of the book. While many scenes not in the novel are in the film, many subjects in the novel are not included in the film. However, the main idea of the novel is preserved in the film: a lonely teacher who is exiled and the poor life of Kurdish villagers in a mountain village, isolated from West of Türkiye. The teacher is in the position of the “other” or “he”. Although the film is not as successful as the novel, it should be on the list of must-see films because it deals with poverty, feudal life, and gender in Türkiye.

Keywords: education system, health system, gender, Kurdish culture

Hak.

Kentim

çileli gözlerin

cüzzamlı derin

ve -kar ile devam eder adın

Adın gibi garip bir kentsin Hak.

Ferit Edgü’nün şiirsel bir dille kaleme aldığı ve gerçek bir yaşam öyküsüne dayalı “O/Hakkari’de Bir Mevsim” romanı 1977 yılında yayınlandı. Sakıncalı bir ilkokul öğretmenin Hakkari’de bir dağ köyüne (Pirkanis-Işıklar) sürgüne gönderildiği 1970’li yılların dönemini anlatan roman, öğretmenin köyde geçirdiği bir kış mevsimine odaklanıyor. PKK terörünün hemen öncesine denk gelen bir tarihsel dönemi ele alması kitabı daha da ilginç bir hale getiriyor. Birçok dile çevrilen kitap, okurlarını hümanist bir bakış açısıyla kendine çeken, yavaş yavaş akan ve sonunda bizi denizlere çıkaran büyük bir ırmak gibi. Nitekim yazar da romanın başında kendisini, teknesi batıp kıyıya çıkmış bir kazazede (O) ve romanın son sayfasında da yeni bir deniz yolculuğuna çıkacak bir yolcu olarak tanımlıyor.

Yazar Ferit Edgü’yü ne yazık ki geçen yıl 2024 Temmuz ayında kaybettik. Kaderin garip bir cilvesi; filmin başrol oyuncusu Genco Erkal’ı da Ferit Edgü’den on gün sonra kaybettik. Kuşkusuz film, usta oyuncu Genco Erkal’ın ve ona eşlik eden Şerif Sezer ve Rana Cabbar’ın eşsiz oyunculuğuyla bir seyir abidesine dönüşmüş durumda. 1983 yılında filme çekilen roman, 1984 Berlin Film Festivalinde Gümüş Ayı dahil dört ödül birden aldı. 1 saat 50 dakikalık filmin senaryo yazarlığını Onat Çağlar, yönetmenliğini ise Erden Kıral yapmıştır.

Yazar romanın pek çok yerini düz metin yerine şiir mısraları gibi dizmiştir. Yer yer ironik bir kafiyeyle yazılmış metinleriyle, bu yöntem kanımca romanı da daha kolay okunur bir hale getirmiş. Roman, Kürt dağ köylülerinin yoksulluğunu, yalnızlığını, eğitimsizliğini, kaçakçılığı, töreleri ve gelenekleri ele alıyor. Ayrıca ülkemizin yönetim sistemini, eğitim sistemini, sağlık sistemini kısacası Türkiye'nin tüm idari, politik, ekonomik ve kültürel yanlarını yer yer kara mizahla yer yer de realistlik bir şekilde eleştiriyor. Ancak ne yazık ki film bu anlamda roman kadar başarılı olamamış.

Köyün muhtarı ilk gün öğretmene şöyle der: “*Sen bizim bilmediğimiz bir dili bilirsin ki bize o gereklidir. Sen çocuklarımıza tüm bildiklerini, bu konuştuğun dilini, okumanı, yazmanı öğretirsin, oldu mu? Hep iyi şeyler öğretirsin. Çünkü bizim çocuklarımız, bütün çocuklar gibi iyidir*”.

Zil çaldı.

Çocuklar odaya doluştular,

pantolonları yırtık

entarıleri renk renk yamalardan oluşan

burunları akan, aktıkça burunlarını çeken

hiçbirinin önünde kalem, defter, kitap olmayan çocuklar

tam yirmi bir çocuk saydım

Öğretmenin kent merkezindeki tek kitapçıyla olan tanışması da ilginçtir. Süryani olan kitapçı öğretmene 10 kitap ve bir harita hediye eder. Bütün bir kış boyunca köyde bu kitaplarla vakit geçirecektir. Ne yazık ki bahar gelip de yollar açılıp tekrar şehre indiğinde kitapçıyı bulamaz. Dükkânı yakılan Süryani kitapçı kentten kaçmak zorunda kalmıştır. Öğretmen kitapçının neden kaçtığını sorduğunda “cahilliğin” en iyi ama en çirkin tanımını şu sözlerde görürüz:

“Biliyorsunuz, garip kitaplar satıyordu. Eski, anlaşılma, yabancı dillerde, artık modası geçmiş kitaplar... Kuşku uyandırdı çevrede. Bir gece dükkânına girip, kitaplarını kapının önüne çıkardılar ve ateşe verdiler. O diz çöküp yalvarmaya başladı, yakmayın kitapları, hepsini size veriyorum, okuyun onları, hiç değilse okuduktan sonra yakın, dedi. Ama kimse dinlemedi. Ertesi gün öğrendik ki, çocuğunu alıp, sabahın karanlığında göçmüş kentimizden”.

Pir. 2000 rakımlı, 13 haneli 114 nüfuslu küçük bir dağ köyüdür. Yolu yoktur ve kışın ulaşımı olmaz. Önce arabayla bir başka köye, oradan at veya katır sırtında Pir köyüne varılır. Öğretmen kış gelmeden önce kentten aldığı kışlık malzemeler ve valiliğin verdiği ilaç ve okul malzemeleriyle at sırtında köye geldiğinde, Muhtar “Seyit’in bebesi ölüyor, ilaç getirdin mi?” der.

“İlaçların olduğu torbayı aldım. Önde Muhtar arkada ben, Seyit’in evine doğru yürüdük. İçeri girdiğimizde ayakta bir kadın ağlıyordu. Seyit köyde değildi. ...Baş ucunda bir yağ kandilinin titrek titrek yandığı döşeğe ilerledim. Yere çömeldim. Gözleri kapalıydı çocuğun. Dudakları yarı aralık. Elim alınandan, yüzünü okşayarak ağzına indiğinde fark ettim; solumuyordu yavrum. ...Tutamadım kendimi, göz pınarlarımda birikmiş olan yaşlar birden boşandı. Çocuğun yüzünü,

boynunu, yarı çıplak bedenini okşuyordum ve ağlıyordum. Odadakilerden yalnız çocuğun anasının göz yaşları eşlik ediyordu benimkine”.

Baharda çocuğun babası Seyit çıkıp geldiğinde şöyle der öğretmene: *“Sen gördün yavrumun ölüsünü. Dediler ki hem okşamış hem ağlamışsın. Bir baba gibi. Doğacak oğlumun adını da sen koyacaksın”.*

Köye gelir gelmez yaşadığı bu olay öğretmeni derinden etkiler. Kendisini çok çaresiz hisseder. Ancak kısa zamanda kendini toplar ve kendi deyişiyle *“Seyir Defteri”* adını verdiği defterine, kendisine yönelik notlar almaya başlar: *“1)Her şeyden önce olduğun yeri iyi belirle; 2)Kimsin bunu bil; 3)Düşleri bırak gerçeklere bak; 4)Yalnızlık yasak; 5)Kendine bir başka yurt arama; 6)Yeni bir dil öğren; 7)Burasını öğren, burasını bil; 8) Tanrıya olan inancını yitirdinse, insanlara inan; 9)Başına ne gelirse gelsin, yaşamını sürdürmeyi bil; 10)Gereksiz sorular sorma”.*

İki hafta sonra aşağı köyden Piran’dan bir bebek ölümü haberi gelir. Bebeğin ilkin karnı şişmiş, sonra elleri ve ayakları. Köylüler bildikleri tüm otları kaynatıp içirmişler. Kaynamış yaprakları yağ ile havanda dövüp tülbente sarmışlar, bebeğin şiş karnının üstüne koymuşlar, yastığının altına muskaları, başucuna Kur’an-ı Kerim koymuşlar. Ancak dört gün yaşatabilmişler. Sonra bir başka köyden iki, bir diğerinden üç bebek ölümü haberi daha gelir. Bunun üzerine valiliğe bir dilekçe yazar ve doktor ister ancak vilayetten hiçbir haber gelmez. Ölen bebek sayısı onyediye çıkmıştır. Bunun üzerine bir Valiliğe bir de Sağlık Bakanlığına birer dilekçe daha yazar ve muhtarla birini valiye elden veririr öbürünü kentten posta yoluyla gönderir. Valilikten dört gün sonra yanıt gelir: *“...günlü yazınız alınmıştır. Yollar açılır açılmaz, bölge sağlık ekibi köyünüze gönderilecektir.”*

Bahar gelip yollar açıldığında at sırtında bir ebe ve bir sağlık memuru köye gelir. Öğretmeni bulurlar:

“Bir dilekçe göndermişsiniz, çocukları aşılamaya geldik”.

“Ölüleri de aşılayacak mısınız?” diye sorar öğretmen. *“Açalım mı mezarları?”*

Ebe sağlık memuruna bakar, *“Ne diyor bu adam? Dedikleri kadar varmış, üşütük zavallı”.*

Köyde ölümler devam etmektedir. Sadece bebekler değil, çocuklar, gebe kadınlar, yaşlılar da ölmektedir. Ölüm artık bu yörede adeta kanıksanmıştır. Öğretmenin derste çocuklara bildiğiniz kelimeleri yazın dediğinde ortaya çıkan 50 sözcüklük listede “ölüm” sözcüğü de vardır.

“Alaaddin geliyor. Gece.

Hoca, benim kardeş hasta, diyor.

Nesi var? diyorum.

Ateşi var çok, diyor. Ölecek.

İlaç vereyim mi? diyorum.

Hayır, portakal ver, diyor.

Portakal yememiştir hiç”.

Köyde hayatın normal akışı içinde ağanın oğlunun yılda bir kez bayram arifesinde yaptığı köy ziyareti ve Uzatmalı Jandarma Çavuşun bayramda gelip köylülerden peynir, turşu, bal, koyun vb hediyelerini toplaması da vardır. Tüm ziyaretlerde muhtar davetlilere yemek vermektedir. Ancak köydeki en önemli sorun erkeklerin 3-4 evlilik yapmasıdır. Bu durum diğer kadınları doğal olarak rahatsız etmektedir. Muhtarın karısı (Zazi) buna itiraz eder. Kocasını diğer köye genç eşini seçmeye gittiğinde öğretmeni çağırır ve Türkçe bilmediği için oğlunun tercümanlığıyla şunları söyler:

“Bu ne biçim töre ki hak yok, hukuk yok, sergi yok, saygı yok, yaşanan günler yok, yalnız yumruk var, yalnız horlanma var. Sen söyle, belki dinler, dinlemese de söyle. Söyle ona, gelin gelmeyecek. Ya da ben gideceğim. Bir kez, birinin bozması gerek töreyi değil mi?”

Günler, haftalar, aylar geçer. Öğretmen köylülerin dilini de öğrenmiştir. Bahar gelir, yollar açılır ve okulun son günü gelir. Öğretmen son derste öğrencilerine şunları söyler:

“Yavrularım, ben gidiyorum, zamanım doldu, bir daba karşılaşır mıyız bilemem, burada kaldığım süre içinde sizlere birçok şeyi öğretmeye çalıştım, birçok şey öğrendiniz, örneğin dünyanın döndüğünü, uçakların nasıl uçtuğunu, gemilerin nasıl yüzdüğünü, dağların oluşumunu, insanların türeyişini, nasıl yediğimizi, nasıl özümsemişimizi, nasıl öldüğümüzü, bütün bunları öğrendiniz, değil mi yavrularım? Yavrularım, insanlar üç aylık bebekken, nedeni bilinmeyen hastalıklardan ölmeden de yaşayabilirler. Cüzam, trahom bir alın yazısı değildir. Hiçbir şey alın yazısı değildir, yavrularım.”

Filmde Genco Erkal’ın dışında Şerif Sezer, Rana Cabbar, Erkan Yücel, Erol Demiröz, Macit Koper, Berrin Koper ve Zeynep Irgat da rol alıyor. Filmin müziklerini Timur Selçuk yapmış. Karlı bir köy yolunda düşe kalka nefes nefese yürümekte olan öğretmenle açılan film sahnesi öğretmenin karlar içindeki köye varışıyla oldukça etkileyici.

Ancak film kitabın birebir uyarlaması değil. Romanda olmayan pek çok sahne filmde varken, romandaki pek çok konu da filmde yer almıyor fakat romanın ana fikri filmde korunmuş durumda: sürgüne gönderilen sakıncalı bir öğretmen ve bir dağ köyünde Kürt köylülerin Türkiye’den kopuk, yalnız ve yoksul yaşamı. Öğretmen “öteki” veya “O” konumundadır. Nerden geldiğini, niçin geldiğini bilmemektedir ve her an gidici olarak görülmektedir ancak “O” inat eder ve hem köylülerin dilini öğrenir hem de tüm zorluklara ve yaşadığı yalnızlığa rağmen bir mevsim köyde kalmayı başarır.

Film karlı sahnelerin dışında genellikle köy odalarının karanlık ve loş havasını içeriyor. Durgun ve donuk bir havası var. Filme renk katan sahnelerse genellikle okuldaki çocuklu sahneler. Ayrıca erkek egemen kültürün baskın bir yansıması filmde ağırlıklı olarak ele alınmış durumda ve bu durum köy muhtarı (Rana Cabbar) üzerinden çok iyi işlenmiş. Bu nedenle muhtarın ikinci evliliğinin düğün sahneleri filmde yer alan ama aslında romanda olmayan sahneler. Bu vesileyle Zazi rolündeki Şerif Sezer’in de en az Genco Erkal kadar başarılı bir oyunculuk sergilediğini belirtmeliyim. Her ne kadar film roman kadar başarılı olmasa da ülkemizdeki yoksulluğu, feodal yaşamı ve toplumsal cinsiyeti ele alması nedeniyle izlenmesi gereken filmler listesinde yer almalıdır.

Bu yazımızı yazar Ferit Edgü’nün öğrencilerine son sözleriyle bitirelim: *“Yavrularım size hayat bilgisi dersi verdim. Ama unutmayın ki kitaplarda yazılanlar, okullarda öğretilenler, her zaman doğru değildir. Bu hayatın gerçek bilgisini siz kendiniz, burada, iki sınır arasında, bu dağ başındaki köyünüzden uzak kentlere gittiğinizde öğreneceksiniz”.*

